ADVIES

Bouwen aan Burgerschap

Kansen op wijkniveau

young 010
POWERED BY
LOKAAL

Inhoud

	Voorwoord	04
	Over Young010	06
01	Inleiding	08
02	Hoe zijn we te werk gegaan?	10
03	Uitkomsten gesprekken in de wijk	16
04	Wat zegt de literatuur over burgerschap?	19
05	Rotterdams beleid uitgelicht	22
06	Conclusie en advies	26
	Bronnenlijst en colofon	30

VOORWOORD

Geachte lezer,

Voor u ligt het advies ‘Bouwen aan burgerschap’ waar Young010 onder begeleiding van Stichting LOKAAL Rotterdam de afgelopen maanden hard aan heeft gewerkt. In 2022 zijn de nieuw geïnstalleerde wijkraden bezig geweest met input ophalen voor, en het schrijven van het wijkakkoord. Om ervoor te zorgen dat de stem van jongeren gewaarborgd is in deze wijkakkoorden, zijn wij gevraagd om in verschillende wijken in gesprek te gaan met jongeren.

Om hier invulling aan te geven, is Young010 On Tour geweest in het najaar van 2022. Het is een unieke tour geweest, met een aanpak waarbij er nadrukkelijk werd gefocust op de eigen wijk waar jongeren samen in wonen, leren en hun vrije tijd besteden. Deze aanpak heeft gezorgd voor waardevolle input voor de wijkakkoorden, waarbij er in meerdere wijken raakvlakken waren in bepaalde signalen. Om deze stadsbrede signalen onder de aandacht te brengen, hebben wij besloten het volgende advies te schrijven.

Dit advies gaat ons aan het hart; signalen van jongeren over de ervaren afstand tot onze (lokale) democratie is een zorgwekkende ontwikkeling. Jongeren willen veel zelf ondernemen, maar kunnen de weg niet vinden naar de netwerken die hen kunnen helpen met het bereiken van hun doelen. Jongeren zijn niet op de hoogte van de functie van de wijkraden, als ze al van het bestaan weten, terwijl de wijkraad met haar bewonersinitiatieven juist een cruciale rol in de leefwereld van jongeren kan spelen. Jongeren hebben moeite met het begrijpen van de verschillende overheidslagen, waardoor landelijke politieke gebeurtenissen negatief bijdragen aan het vertrouwen in ons lokale bestuur. Jongeren voelen afstand tot het stadsbestuur, en voelen zich steeds minder onderdeel van onze stad en samenleving. Een signaal waar we ons zorgen over moeten maken over de gevolgen van deze ontwikkeling als jongerenadviesraad, College van B&W, gemeenteraad en wijkraden.

Vandaar dat het ook van belang is om in gesprek te blijven met elkaar. Zie dit advies als een beginpunt voor ons gesprek over hoe de democratie en het burgerschap werkt voor, door en met onze Rotterdamse jongeren. Laten we samen kijken, met wijkraden, wethouders en jongeren, hoe we jongeren ruimte en een stem geven in onze stad, en in de lokale democratie.

Bedankt,

jongeren en jongerenwerkers uit IJsselmonde, Agniesebuurt-Provenierswijk, Crooswijk, Hoogvliet en Oosterflank voor het leveren van waardevolle input voor zowel jullie wijken als voor de stad. Ook willen we de wijkraden, de wijkmanagers, -netwerkers en -coördinatoren bedanken voor het helpen organiseren, het meepraten en het serieus nemen van de input van de jongeren.

Tot slot bedankt aan Gro-Up, SOL Netwerk, Goed in Crooswijk, Huizen van de Wijk de Banier, Grote Hagen en de Oriënt, Art Studio Hoogvliet, Jongerenhub Excelsior voor de samenwerking bij de organisatie van de On Tour avonden.

Namens Young010,

Nuno Gomes da Silva Neto
Voorzitter Young010

Tishana Morena Martijn
Vicevoorzitter Young010

Adam, Kiyarah, Stefan, Adri, Nuno, Tishana
Werkgroep ‘Bouwen aan Burgerschap’

Over YOUNG010

Young010 is dé jongerenadviesraad van de gemeente Rotterdam. Ons doel is om Rotterdam mooier, beter en leuker te maken voor jongeren, door en met jongeren. Sinds onze officiële benoeming in de raadzaal in 2017 zijn wij het aanspreekpunt voor alle jongerenzaken in Rotterdam.

Young010, bestaande uit jongeren tussen de 13 en 23 jaar, gaan in Rotterdam proactief het gesprek aan met jongeren in hun leefomgeving om zo op te halen wat er speelt onder hen. Daarnaast spreken wij met beleidsmakers, onderzoekers, bestuurders, politici en partners in de wijken om op de hoogte te zijn van alle jongerenzaken.

Met deze input adviseren wij – gevraagd en ongevraagd – het college van B&W over wat er onder jongeren leeft en over wat zij belangrijk vinden.

01 INLEIDING

Als wij willen dat jongeren beleid accepteren en volgen, dat jongeren eigenaarschap voelen over hun omgeving en dat jongeren volwaardig deelnemen, dan moeten jongeren, als een belangrijk onderdeel van onze democratie en samenleving, kunnen meepraten, -denken en -bepalen over beslissingen die hun leven raken. Daarnaast is het belangrijk dat zij het systeem waarbinnen die keuzes gemaakt worden leren kennen en begrijpen. Enerzijds kan dit begrip creëren voor keuzes die gemaakt worden. Anderzijds biedt het jongeren de handvatten en kennis om in actie te komen.

Met de komst van het nieuwe bestuursmodel Wijk aan Zet zijn er nieuwe mogelijkheden voor jongeren om (nog meer) betrokken te raken bij hun wijk. Sinds maart 2022 zijn er in Rotterdam 39 wijkraden. Deze wijkraden bestaan uit wijkraadsleden, die door bewoners van de wijk gekozen zijn om de komende vier jaar "op te halen wat er leeft in de buurt" (1) en via de wijkraad "kan de wijk bij de gemeente aandacht vragen voor dingen die de wijk zelf belangrijk vindt." (2)

De wijkraad, de gemeente en het wijknetwerk stellen namens de wijk een wijkakkoord op. In dit wijkakkoord staat onder andere een wijkplan. Hierin staat omschreven wat er dient te gebeuren om de wijk beter te maken en dit vormt de basis voor de samenwerkingen in de wijk.

De gemeente Rotterdam heeft Young010 en Stichting LOKAAL Rotterdam gevraagd om door middel van Young010 on Tour gesprekken met jongeren te organiseren in verschillende wijken, gedurende de participatiefase in aanloop naar de wijkakkoorden. Zodat jongeren ook mee kunnen praten over het wijkakkoord en hun stem hierin ook vertegenwoordigd wordt.

Wat is Young010 on Tour?

Young010 on Tour is de wijkgerichte aanpak waar Young010'ers peer to peer gesprekken houden met jongeren, met als doel jongeren te zien en te horen en hun stem terug te laten komen in (jongeren)beleid. Tegelijkertijd zijn de avonden van Young010 on Tour een middel en kans om jongeren bekend te maken met, en te betrekken bij, de formele netwerken en systemen van Rotterdam.

Young010 heeft onder begeleiding van Stichting LOKAAL Rotterdam in november 2022 in totaal vijf avonden georganiseerd in de wijken IJsselmonde, Agniesebuurt-Provenierswijk, Crooswijk, Hoogvliet en Oosterflank. Deze avonden zijn georganiseerd in samenwerking met de wijkraden, de wijkmanagers, -netwerkers en -coördinatoren, Gro-Up, SOL Netwerk, Goed in Crooswijk, Huizen van de Wijk de Banier, Grote Hagen en de Oriënt, Art Studio Hoogvliet, Jongerenhub Excelsior.

Dankzij deze gezamenlijke inzet konden wij aan ruim 70 jongeren de volgende vraag stellen:

De uitkomsten van deze avonden zijn met de afzonderlijke wijkraden gedeeld. De uitkomsten van deze avonden hebben op verschillende punten raakvlakken en zijn daarom ook interessant op stedelijk niveau. Vandaar dat Young010 heeft besloten om op basis van deze gesprekken dit advies uit te brengen.

Wat kan je in dit advies verwachten?
We leggen eerst uit hoe we te werk zijn gegaan. Daarna delen we de uitkomsten van de Young010 on Tour avonden en onze analyse, welke we onderbouwen met theorie en verdiepende interviews. We eindigen met onze conclusie en het advies.

"Hoe wordt jouw wijk mooier, beter en leuker?"

02 METHODIEK

Young010 on Tour is de wijkgerichte aanpak waar Young010'ers peer to peer gesprekken houden met jongeren, met als doel jongeren te zien en te horen en hun stem terug te laten komen in het (jongeren)beleid. Tegelijkertijd zijn de avonden van Young010 on Tour een middel en kans om jongeren bekend te maken met, en te betrekken bij, de formele netwerken en systemen van Rotterdam.

De vijf avonden Young010 on Tour die plaatsvonden in november 2022 vonden plaats in opdracht van Wijk aan Zet. Young010 streefde de volgende doelen na met de organisatie van de avonden.

Jongeren:
1. Leveren inhoudelijke input voor het wijkakkoord;
2. Maken kennis met de wijkraden, en hun taken en verantwoordelijkheden;
3. Benoemen hoe de wijkraad hen het beste kan bereiken.

Werving jongeren

Essentieel voor het slagen van de avonden was de samenwerking met bestaande en nieuwe structuren in de wijk die in contact staan met jongeren. Onder andere via jongerenwerkers werkzaam voor de welzijnsorganisaties uit de wijken, zijn jongeren uitgenodigd om aanwezig te zijn op de avond.

Borging uitkomsten

Om de uitkomsten te borgen hebben we verschillende stappen ondernomen. Allereerst hebben wij de samenwerking gezocht met de wijkmanagers, -coördinatoren en -managers in de organisatie van de avonden. Zij waren tevens degenen die voor de verbinding zorgden met de jongerenwerkers. In een aantal wijken waren leden van de wijkraad ook nauw betrokken. We hebben hen ook uitgenodigd om aanwezig te zijn tijdens de gespreksavonden. Achteraf zijn de uitkomsten (notulen) van de avond schriftelijk met hen gedeeld.

We vinden het als adviesraad belangrijk dat de uitkomsten van de avonden ook breder geborgd worden dan alleen binnen een wijkakkoord. Om deze reden schrijft Young010 – onafhankelijk van de Wijkakkoorden – dit advies naar aanleiding van deze gesprekken.

Opzet avonden

Eten met alle aanwezigen voor een informele kennismaking
Introductie avond: uitleg doel, context en programma
Kennismaking met de wijkraad
Gesprekken onder leiding van Young010
Presentatie uitkomsten gesprekken door jongeren
Uitleg vervolg
Afsluiting met cultureel programma

Onderzoeksmethodes

Dit advies komt voort uit actieonderzoek: een aanpak voor praktijkgericht onderzoek waarbij we actie en onderzoek combineren. (3)

Het ophalen van de informatie voor dit advies door middel van Young010 on Tour was namelijk niet zuiver onderzoekend. Het doel was om nieuwe kennis te ontwikkelen en tegelijk de praktijk te verbeteren. Enerzijds hebben we kennis opgehaald door met jongeren in gesprek te gaan door middel van de Young010 on Tour avonden. Anderzijds had het organiseren van deze gesprekken het doel om de praktijk te verbeteren door (1) de stem van jongeren op te halen ten behoeve van de wijkakkoorden, (2) jongeren kennis te laten maken met de formele structuren van de wijk en (3) input op te halen ten behoeve van de adviesfunctie van Young010 als jongerenadviesraad.

Een actieonderzoek streeft er onder andere naar bij te dragen aan (1) het in kaart brengen van verschillende perspectieven, de vaststaande kaders en de mogelijke speelruimte binnen die kaders (waar mogelijk brengen het al tijdens het proces verandering teweeg), (2) het vormen van een beeld van de dynamiek in de huidige situatie, waar mogelijk in relatie tot het verleden en een mogelijke toekomst, (3) het organiseren van participatie en medezeggenschap, (4) het ontwikkelen van vaardigheden zoals aandacht luisteren en kijken, invoelingsvermogen en een kritische, onderzoeken de houding en (5) het zelfbewustzijn van belanghebbenden, het plezier van het beleven, er te mogen zijn en te groeien.

Focusgroep

Met een focusgroep wordt een groep mensen gevraagd onder leiding van een gespreksleider hun percepties, ideeën, meningen, belangen en motieven te delen over een van te voren vastgesteld onderwerp. Focusgroepen zijn met name bruikbaar voor het opsporen van verbeterpunten, beleidsontwikkeling (doen we de juiste dingen?), evalueren van aanbod (doen we de juiste dingen goed?), verkenning van het uitbreiden van diensten en het onderzoeken van verschillende ervaringen. De conclusies uit een focusgroep vormen de basis voor het plannen en invoeren van verbeteringen of voor beleidsontwikkeling. (4) Door deze methode was het voor Young010 mogelijk om (nieuwe) kennis op te halen, gericht op het verbeteren van de praktijk.

Aan de jongeren zijn de volgende vragen gesteld:

1. Wat vind jij belangrijk in [wijk] en waarom?
2. Wat waardeer je aan [wijk] en waarom?
3. Wat ontbreekt er in [wijk] en waarom?
4. Wat is er nodig om dat te veranderen?
5. Wie of wat kan daarbij helpen?
6. Wat wil/kan je zelf doen?
7. Hoe kan de wijkraad jou bereiken?

Samenstelling focusgroep

Jongeren vormden de basis van de focusgroepen. Hun antwoorden op de vragen, en hun ervaringen die daar aan ten grondslag liggen, vormden de basis van het gesprek. Omdat actieonderzoek zich ook richt op het in kaart brengen van verschillende perspectieven, de vaststaande kaders en de mogelijke speelruimte binnen die kaders (waar mogelijk brengen het al tijdens het proces verandering teweeg), was het voor ons van belang dat naast de jongeren een breder netwerk uit de wijk deelnam aan de gesprekken. De focusgroepen bestonden daarom uit jongeren, wijkraadsleden, welzijns-/jongerenwerkers, leden wijknetwerk.

03 UITKOMSTEN

GESPREKKEN IN DE WIJK

De uitkomsten van deze On Tour-avonden zijn voor dit advies van Young010 terug te brengen naar twee thema's: activiteiten voor jongeren en de rol van jongerenwerkers in de wijk.

Activiteiten voor jongeren

In alle wijken kwam naar voren dat jongeren behoefte hebben aan een plek waar ze activiteiten kunnen ondernemen. Hierbij is er een wens voor zowel activiteiten 'voor de lol' als 'voor leerzame activiteiten'. Zo zijn er jongeren die graag meer feestjes zouden willen in hun wijk, terwijl anderen willen leren hoe ze later voor zichzelf moeten zorgen. Zij willen activiteiten "over het leven". Ze hebben zelfvertrouwen nodig om zichzelf te ontwikkelen en daarvoor zouden ze graag buiten hun comfortzone stappen. Het organiseren van veel verschillende activiteiten in de wijk zou hier volgens de jongeren een goede oplossing voor zijn.

"(…) omdat we moeten weten hoe we straks onze vaste lasten moeten betalen en voor onszelf moeten zorgen. Daarom is het misschien ook leuk om kookcursussen ofzo te organiseren."

"Dit wil ik leren. Verschillende activiteiten die stimuleren om wat anders te doen dan wat je normaal zou doen."

Jongeren willen hierin een grote rol spelen door zelf activiteiten te organiseren. Ze willen inspraak in de activiteiten die voor hen worden georganiseerd. Dit heeft twee redenen: jongeren willen eigenaarschap ervaren en het geeft meer motivatie om te komen naar een activiteit.

"Zo motiveer je jongeren veel meer om samen te komen en om elkaar te motiveren om ook erbij te zijn de volgende keer."

Wat waardeer je al aan Crooswijk en waarom?

"Dat de jongeren in Crooswijk zelf het initiatief willen nemen om wat zij willen ook te realiseren."

De communicatie over de activiteiten die er al zijn, is gebrekkig in veel wijken. Jongeren weten niet dat er activiteiten worden georganiseerd of dat er überhaupt welzijnsorganisaties in de wijk zijn die zich inzetten voor de jongeren.

Jongeren hebben behoefte aan meer en laagdrempelig contact hierover, desnoods door middel van voorlichting op middelbare scholen. Het is belangrijk dat alle jongeren worden geïnformeerd over wat er voor hen te doen is in de wijk. De gebrekkige communicatie geeft hen namelijk het gevoel dat ze niet worden gewaardeerd of niet welkom zijn.

"Ik wist niet dat er een plek (buurthuis) was waar je kon Playstationen, ik miste een plek waar ik terecht kon."

"Ik miste activiteiten, maar nu ik alle informatie vandaag hoor klopt dat eigenlijk niet. Alleen ik wist het niet, dus het was niet gecommuniceerd."

Een goede plek voor activiteiten is volgens de jongeren het Huis van de Wijk. In meerdere wijken wordt echter door jongeren aangegeven dat de toegankelijkheid van deze buurthuizen veel beter kan. De openingstijden zijn bijvoorbeeld maar beperkt, of ze worden weggestuurd als ze naar binnen willen:

"Het is groot, maar mensen worden toch vaak geweigerd en gaan dan voor de deur zitten chillen. Als je boven wilt chillen wordt er gezegd dat het vol is of dat er geen toegang is, maar als je stiekem gaat kijken, is dat niet zo. Het moet toegankelijker worden."

Jongeren hebben behoefte aan een plek in de wijk waar zij samen kunnen en mogen komen, zowel binnen als buiten. Door de slechte toegankelijkheid van de Huizen van de Wijk, gaan ze "buiten hangen", wat weer leidt tot een slechte relatie met de buurtbewoners, waar veel jongeren zich ook bewust van zijn. Daarnaast kunnen ze bij slecht weer soms nergens terecht, omdat het Huis van de Wijk op dat moment ook gesloten is. Ze weten vaak simpelweg niet waar ze naar toe kunnen.

Ondersteuning in de wijk

Jongeren geven aan dat ze hulp nodig hebben bij het organiseren van activiteiten. Ze weten vaak niet hoe ze moeten beginnen of waar ze allemaal aan moeten denken. Voor de initiatieven die er al zijn, moeten er ook jongeren bereikt worden. Daarvoor noemen jongeren o.a. jongerenwerkers als geschikte personen. Zij kennen de jongeren en hebben al een bepaalde connectie met hen opgebouwd.

"Deze jongerenwerkers kan je vertrouwen en een connectie mee opbouwen. Ook op lange termijn."

"De jongerenwerkers waar we altijd terecht kunnen. Met sommige dingen kun je thuis niet terecht, dan kan je hier terecht."

Jongerenwerkers bieden jongeren veiligheid, maar ze kunnen ook bepaalde voorlichting geven. Zo kunnen zij de jongeren helpen met het opzetten van activiteiten, door ze bijvoorbeeld te begeleiden bij het organiseren van een feest voor jongeren uit de wijk. Ze kunnen de jongeren vooral goed begeleiden bij het leren “over het leven”. Er is daarbij met name behoefte aan praktische begeleiding over zaken die de jongeren niet op school leren: hoe ga ik om met geld? Hoe kan ik voor mezelf en anderen koken?

Ook noemen jongeren dat zij behoefte hebben aan hulp met het zoeken naar een stage, met huiswerk of met het maken van een haalbare planning. Hiervoor zouden ze graag zien dat er studieplekken in het Huis van de Wijk ingericht worden. De jongeren gaven daarbij aan dat het een positief effect heeft als er een begeleider bij is en er ook gericht aandacht is voor een specifiek onderwerp. Binnenlopen in een lege ruimte waar geen toezicht of activiteit is werkt niet. “Als we daar gaan komen, weten we al dat we daar niets gaan doen”.

De jongerenwerkers moeten meer zichtbaar zijn in de wijk. In sommige wijken zijn ze duidelijk aanwezig en zitten jongeren bijvoorbeeld zelfs in appgroepen met hen en andere jongeren uit de wijk. In andere wijken zou het helpen als de jongeren beter weten bij wie ze terecht kunnen. Ook wordt genoemd dat er een jongerenwerker als vertrouwenspersoon kan worden aangewezen. Daar is behoefte aan, want dan kunnen de jongeren met persoonlijke problemen of om te praten over hun mentale gezondheid terecht bij die persoon. Het is belangrijk dat het algemeen bekend is waar deze persoon te vinden en te spreken is, het Huis van de Wijk wordt hierbij als voorbeeld genoemd.

04 LITERATUURSTUDIE

Uit de uitkomsten van de Young010 On Tour-avonden blijkt dat jongeren graag meer willen ondernemen in hun wijk om daarover een gevoel van eigenaarschap te ervaren. Participatie op welke manier dan ook leidt uiteindelijk tot een ontwikkeling van burgerschap. Voor een wetenschappelijke grond van de adviezen naar aanleiding van de Young010 On Tour-avonden, is onderzocht op welke manier een gevoel van eigenaarschap bij jongeren op wijkniveau bijdraagt aan de ontwikkeling van hun burgerschap.

Burgerschap en eigenaarschap

Burgerschap in de breedste zin van het woord is de manier waarop mensen deelnemen aan de maatschappij en helpen die vorm te geven.(5) Actief burgerschap is het daadwerkelijk leveren van een bijdrage aan de (lokale) gemeenschap. Dat kan op verschillende manieren: het op straat opkomen voor een ander is al burgerschap. Ook vrijwilligerswerk, boodschappen doen voor de buren en lid zijn van een vereniging vallen onder burgerschap.(6) Zo zijn er nog veel andere voorbeelden te noemen. Sinds 2021 is burgerschapsonderwijs ook verplicht op scholen in Nederland. Leerlingen krijgen les over democratie en rechtsstaat, maar ontwikkelen ook sociale en maatschappelijke skills zodat ze burgerschap kunnen toepassen in de praktijk.(7)

Actief burgerschap of participatie van jongeren kan zich alleen ontwikkelen wanneer ze daadwerkelijk invloed of eigenaarschap hebben. Dit blijkt uit de participatieladder.(8)

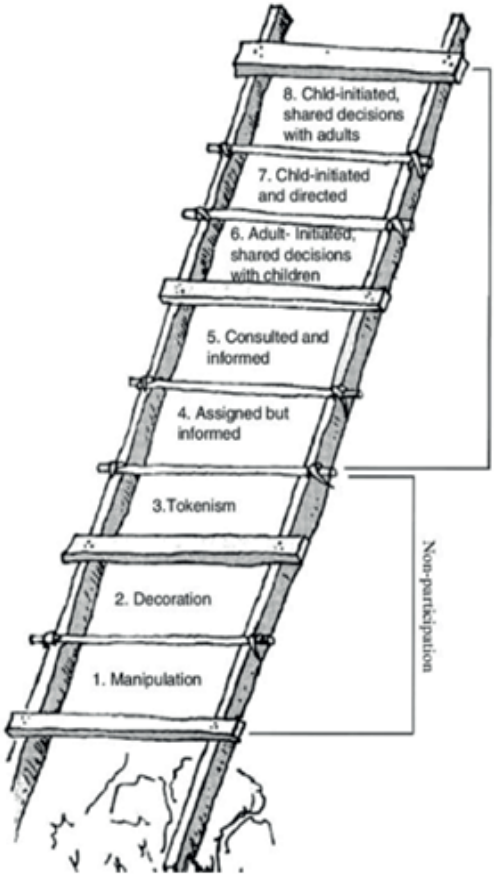

Het onderste deel van de ladder laat de stappen zien waarbij jongeren niet mogen participeren en dus geen eigenaarschap hebben. Bij de eerste trede, die van manipulatie, wordt er niet met jongeren gepraat maar over hen. Bij de tweede trede worden jongeren wel gevraagd om mee te praten, maar hun mening is niet van invloed op de besluitvorming. De derde trede is tokenisme. Jongeren worden dan wel bevraagd, maar ze hebben het gevoel maar weinig invloed te hebben op het bestuur of de organisatie en dat hun mening niet serieus wordt genomen.(9)

Bij trede vier tot en met acht is er wel sprake van participatie. Jongeren worden trede voor trede steeds meer betrokken bij het besluitvormingsproces. Waar ze eerst alleen in opdracht mee mogen doen, worden ze vervolgens geraadpleegd en mogen ze daarna ook meebeslissen. De hoogste trede omvat beslissingen die door jongeren geïnitieerd worden, maar ook gedeeld zijn met volwassenen. De meest wenselijke situatie is bij jongerenparticipatie dus niet dat jongeren alleen de beslissingen maken en sturen, maar dat dat in samenspraak met volwassenen gaat, geïnitieerd door jongeren.(10) Dat geeft dat ze een gevoel van eigenaarschap hebben over de besluitvorming.

Burgerschap op wijkniveau

Mensen kunnen zich op verschillende niveaus inzetten voor de maatschappij, bijvoorbeeld internationaal, nationaal of lokaal. Van burgerschap op lokaal niveau was het beeld lange tijd dat vooral theoretisch opgeleiden en mensen van middelbare leeftijd, met een Nederlandse achtergrond, maatschappelijk actief zijn. Zij wonen vaak in ‘betere’ wijken. Bewoners van die wijken zouden dan ook meer actief zijn met bewonersparticipatie en dus burgerschap dan bewoners van ‘mindere’ wijken, waar actief burgerschap juist zo hard nodig is. Dit heet het ‘Mattheus-effect’.

Uit recenter onderzoek blijkt dat dit niet het geval is. Niet alleen theoretisch opgeleide mannen, maar ook vrouwen, praktisch opgeleiden en personen met migratieachtergronden participeren actief. Dit blijkt uit onderzoek waarin twee Rotterdamse wijken met elkaar worden vergeleken. De ene buurt was ten tijde van het onderzoek (2015) een sociaal zwakkere buurt, terwijl de andere buurt in het onderzoek een welgestelde stadsbuurt wordt genoemd. Doordat er sprake is van onderrapportage van activiteiten van vrouwen, praktisch opgeleiden, personen met migratieachtergronden en jongeren in de sociaal zwakkere buurt, lijkt het alsof zij minder participeren. Bij jongeren komt dit doordat zij bij voorkeur actief zijn in informele en kortstondige vrijwillige activiteiten. Dit wordt door hen waarschijnlijk niet gezien en aangegeven als vrijwilligerswerk. Daarom lijkt het alsof ze niet participeren, terwijl dit wel degelijk het geval is. Ze zijn misschien anders, maar niet minder actief.(11)

Er is ook onderzocht hoe jongeren burgerschap ervaren op lokaal niveau en hoe dit hun identiteit beïnvloedt. Jongerenwerk en andere georganiseerde activiteiten voor jongeren spelen daarin een belangrijke rol.(12) Jongerenwerkers begeleiden jongeren namelijk naar actief burgerschap. Dit doen ze door bruggen te slaan tussen de verschillende groepen en culturen in een stad. Daardoor kan de sociale cohesie verbeteren en kunnen toekomstige generaties betrokken worden bij de samenleving.(13)

Burgerschap en eigenaarschap in twee casestudies

Hoewel jongerenwerkers een belangrijke rol spelen bij het stimuleren van burgerschap bij jongeren op lokaal niveau, blijft het eigenaarschap van jongeren bij het organiseren van activiteiten in de wijk belangrijk. Dit wordt zichtbaar door middel van twee casestudies: Zwolle en het project Maatschappelijke Diensttijd in Groningen, Limburg en Noord-Holland.

Een onderzoek naar burgerschap in het alledaagse leven van jongeren in Zwolle wees uit dat jongeren niet wilden participeren omdat ze geen eigenaarschap voelden. De jongeren gaven aan dat ze geen eigenaarschap ervoeren, doordat ze zich niet serieus genomen voelden als groep die participeert in de samenleving. Hierdoor hadden ze geen behoefte aan bijvoorbeeld het organiseren van activiteiten in hun wijk.(14)

Eigenaarschap bleek belangrijk voor de motivatie van jongeren om hun actieve burgerschap te beoefenen tijdens het project Maatschappelijke Dienst Tijd (MDT) (15) in Groningen, Limburg en Noord-Holland. Daarbij organiseerden jongeren in hun eigen dorpen activiteiten voor andere jongeren. Hierbij bepaalden ze zelf wat ze gingen doen en op welke manier ze dat aan zouden pakken. Zo werd er in Groningen een JongerenTop georganiseerd en dachten jongeren in Limburg en Noord-Holland tijdens eigen georganiseerde bijeenkomsten na over hoe ze bij konden dragen aan hun dorpsbestuur.(16)

Uit deze casestudies blijkt dat jongeren op lokaal niveau heel goed kunnen bouwen aan hun burgerschap, mits ze eigenaarschap voelen over de manier waarop ze dat doen. De hoogste trede van de participatieladder moet hierbij het uitgangspunt zijn, anders raken jongeren gedemotiveerd en worden ze belemmerd in het beoefenen van hun burgerschap.

05 ROTTERDAMS
BELEID UITGELICHT

Burgerschap is een groot onderwerp, en laat zich moeilijk vatten in slechts één beleidsstuk of -programma: het (kunnen) deelnemen aan de maatschappij raakt volgens ons alle facetten van het beleid dat de gemeente maakt. Op basis van de uitkomsten van de gespreksavonden, de context van het onderzoek en de gesprekken, en de onderwerpen die uit de gesprekken naar voren komen, hebben we ervoor gekozen om ons verder te verdiepen in de volgende programma's: het bestuursmodel Wijk aan Zet, het beleidskader Heel de Stad en het beleidskader Nieuw Rotterdams Welzijn.

Wijk aan Zet, het Wijkakkoord en zeggenschap bewoners

Young010 heeft gesprekken gevoerd binnen de context van Wijk aan Zet en ten behoeve van (de stem van jongeren in) het Wijkakkoord. Op 16 maart 2022 konden Rotterdammers van 16 jaar en ouder stemmen voor de wijkraad. Na de verkiezingen zijn er 39 wijkraden gevormd.

Voormalig wethouder Roos Vermeij (Economie, wijken en kleine kernen) omschreef Wijk aan Zet als volgt in het persbericht "Vanaf maart 2022 is de wijk aan zet":(17)

"Met de Wijk aan Zet zorgen we dat bewoners meer te zeggen krijgen over de omgeving waarmee zij zich het meest verbonden voelen: hun wijk. En om te zorgen dat de wensen van de wijk ook echt ten uitvoer worden gebracht, verkleinen we de afstand tussen 'de Coolsingel' en de Rotterdammer. Dat doen we door als gemeente vanuit de wijk te gaan werken, samen met bewoners en wijkraden."

Op 17 juni 2022 heeft de Rotterdamse gemeenteraad de kaders voor het nieuwe bestuursmodel vastgesteld. In deze verordening worden de taken, samenstelling en werkwijze van de wijkraden geregeld. (18,19)

In de verordening wordt de wijkraad het orgaan genoemd "waar alles wat in de wijk speelt samenkomt." De wijkraad organiseert het "goede gesprek" en kan deze signalen vertalen in standpunten of ongevraagde adviezen. Zij verbindt, onderhoudt en activeert het wijknetwerk bestaande uit bewoners, ondernemers en partners (zoals de politiek, woncorporaties en welzijnsaanbieders) ten behoeve van dit goede gesprek. Ook vertegenwoordigt de wijkraad dit netwerk richting de gemeenteraad en het college. De wijkraad behartigt de belangen van de wijk. Dat betekent een evenwichtige en representatieve vertegenwoordiging wijknetwerk goed worden vertegenwoordigd.

Samen met het team van ambtenaren in de wijk (onder leiding van de wijkmanager) en het wijknetwerk geeft de wijkraad vorm aan een akkoord voor de hele wijk. Dit wijkakkoord bestaat uit twee onderdelen:

1. Afspraken over de opgaven die spelen of landen in de wijk, de zeggenschap daarover, de bijdragen van de wijkpartners aan het realiseren van deze opgaven, hoe we de inspraak organiseren op stedelijke opgaven en hoe dat landt in de wijk. Dit wordt gezamenlijk opgesteld met gemeentebestuur en wijknetwerk.

2. Wijkplan bestaat uit een visie en een jaaractieplan (jaaractiviteitenplan). De wijkraad monitort het jaaractieplan uit het wijkakkoord op uitvoering en voortgang.

Een belangrijke taak van de wijkraad is het in concept vaststellen van dit wijkplan. En het vervolgens samen met de wijk monitoren van dit wijkplan.

In het *Implementatieplan Wijk aan Zet* uit september 2021 (20) staat de doorontwikkeling van het bestuursmodel beschreven. Hierin worden vijftien "uitwerkopdrachten" benoemd om de "nieuwe wijkdemocratie te laten functioneren." Een aantal daarvan benoemen wij hier omdat zij op een directe manier invloed hebben op de manier waarop bewoners kunnen meedoen in de wijk.

1. Participatieplatform mijn.rotterdam.nl

Het beoogde resultaat van participatieplatform mijn.rotterdam.nl is dat bewoners kunnen meedenken en -beslissen over de wijk. Met dit platform kunnen Rotterdammers o.a. bewonersinitiatieven indienen, steunreacties verzamelen, meedenken en praten over de wijkopgave en informatie over participatieprojecten in de wijk inzien en hieraan deelnemen.

2. Het Wijkakkoord

In het implementatieplan wordt beschreven dat het Wijkakkoord de basis vormt van de samenwerking in de wijk. Het bestaat uit een wijkplan met opgaven uit de wijk op basis van participatie en afspraken hoe de wijk en wijkpartners kunnen participeren bij stedelijke opgaven die spelen in de wijk.

3. Proces bewonersinitiatieven en subsidies

Via mijn.rotterdam.nl krijgen bewoners een stem in het toekennen van subsidies voor bewonersinitiatieven. Daarnaast is het doel om duidelijkheid te bieden in hoe de bewoners kunnen stemmen, maar ook hoe zij initiatief kunnen indienen.

4. Participatieve budgetten

Om ideeën die ontstaan in de wijken ook uit te kunnen voeren wordt geld en/of inzet vrijgemaakt. Dat worden participatieve budgetten genoemd. Er wordt een koppeling gemaakt met de wijkakkoorden en het digitale platform mijn.rotterdam.nl zodat budgetten beter te ontsluiten zijn en aansluiten bij wensen van de wijk.

5. Samenwerken in de wijken

Deze uitwerkingsopdracht richt zich op de samenwerking in de gemeentelijke organisatie. Ideeën en plannen voor de wijken moeten sneller omgezet worden in resultaten die aansluiten bij de behoefte van de wijk. Dit zou moeten leiden tot een nieuwe manier van samenwerken in de gemeentelijke organisatie zodat samenwerking(en) in de wijk makkelijker, soepeler, slimmer en zichtbaarder wordt/worden.

6. Wijkhubs

De gemeentelijke organisatie heeft zich als doel gesteld zichtbaarder en makkelijker aanspreekbaar worden in de wijken, om bewoners met vragen goed en op een laagdrempelige manier te helpen. Daarom worden wijkhubs kleinschalige locaties in de wijk waar bewoners kunnen binnenlopen. Het middel hiertoe is om in iedere wijk een wijkhub te hebben.

Beleidsprogramma Heel de Stad, Rekenkamer Rotterdam Rapport 'Meer waarde voor Jongeren'

Wij putten uit verschillende beleidskaders waar jongeren als doelgroep worden benoemd en de onderwerpen die in hoofdstuk 3 Uitkomsten worden genoemd ook naar voren komen.

Het beleidsprogramma Heel de Stad werkt aan een "generatie zonder achterstanden." De term burgerschap komt in de 74 pagina's niet voor, maar het programma benoemt dat Rotterdam de ondersteuning en hulp die de bewoners nodig hebben zo veel mogelijk dicht bij, in de eigen wijk of buurt, regelt. Huizen en Huiskamers van de Wijk "bieden bescherming en dragen bij aan een kansrijke, veilige buurt en opvoedomgeving voor kinderen en jongeren." Een van de voorgenomen maatregelen is dan ook om Huizen van de Wijk toegankelijker te maken voor jeugd.(21)

Het rapport van de Rekenkamer Rotterdam "Meer waarde voor jongeren"(22) is geen beleidsprogramma op zich, maar biedt wel inzicht in de effecten van onder andere Nieuw Rotterdams Welzijn. In het kader van dit advies, noemen wij hier een aantal zaken.

Volgens het rapport bleek het doel van de gemeente om samenredzaamheid van jongeren te bevorderen, niet realistisch. Concreet betekent dit dat de gemeente verwachtte dat welzijnsorganisaties zouden bevorderen dat jongeren zelf activiteiten voor jongeren organiseren. Welzijnsorganisaties zouden jongeren hiertoe moeten mobiliseren, aanmoedigen, begeleiden en faciliteren. Uit de casestudies en interviews van de rekenkamer bleken de mogelijkheden voor het jongerenwerk beperkt. Het zou moeilijk zijn om "jongeren te mobiliseren om zelf activiteiten voor andere jongeren te organiseren, onder meer omdat de doelgroep (kwetsbare jongeren) veelal ondersteuning nodig heeft om geactiveerd te worden."

Tegelijkertijd benoemt het rapport dat het jongerenwerk wel jongeren bereikt die anders makkelijk buiten beeld zouden blijven en dat dit bereik kansen biedt voor de gemeente om van meerwaarde te zijn voor Rotterdamse jongeren. Genoemd moet worden dat verschillende activiteiten, verschillende groepen jongeren bereiken. Met name bij recreatieve activiteiten wordt een bredere doelgroep bereikt. Terwijl er in het rapport ook duidelijk naar voren komt dat meiden als doelgroep relatief onzichtbaar zijn en minder goed worden bereikt.

06 CONCLUSIE EN ADVIES

In november 2022 hebben wij ruim **70 jongeren gesproken** ten behoeve van de participatiefase voor de eerste Rotterdamse Wijkakkoorden. Jongeren uit Hoogvliet, Oosterflank, Proveniers-wijk-Agniesebuurt, IJsselmonde en Crooswijk kwamen grotendeels via jongerenwerkers naar de avonden Young010 on Tour. Grotendeels, maar niet allemaal.

Bij de tafelgesprekken sloten ook jongerenwerkers, wijkraadsleden en ambtenaren van het wijknetwerk aan. Wij stelden de jongeren de vraag hoe volgens hen de wijk mooier, beter en leuker zou worden. Uit de gesprekken die volgden halen wij twee rode draden: het organiseren van activiteiten voor jongeren en ondersteuning. Jongeren bespraken tijdens de avonden dat ze graag aan de slag willen met activiteiten in de wijk die passen bij hun wensen én dat ze hierbij ondersteuning nodig hebben. Zo weten zij bijvoorbeeld niet wat de mogelijkheden zijn om een initiatief van de grond te krijgen of op welke manier zij dit moeten aanvliegen. Degenen die via jongerenwerkers binnenkwamen noemden - wellicht logischerwijs - jongerenwerkers als ondersteuners, maar degenen bij wie dit niet zo was, gaven nog steeds aan een bepaalde ondersteuning nodig te hebben.

Uit **de literatuur** maken wij op dat burgerschap de manier is waarop mensen deelnemen aan de maatschappij en hoe zij helpen die vorm te geven. Actief burgerschap is het daadwerkelijk leveren van een bijdrage aan de (lokale) gemeenschap, door bijvoorbeeld vrijwilligerswerk, lid zijn van een vereniging of door zelf een initiatief te starten. Wij kozen voor actief burgerschap als centraal thema van ons advies omdat wij als Young010 gevraagd zijn om deze gesprekken te houden, juist omdat er behoefte was om inspraak van jongeren te organiseren zodat ook hun stem vertegenwoordigd zou worden in het wijkakkoord.

De gesprekken waren slechts één vorm en één uiting van burgerschap. In de gesprekken kwam voor ons duidelijk naar voren dat er meer kansen zijn die benut kunnen worden om te bouwen aan burgerschap onder jongeren. Dat jongeren daar zelf om vragen. En, dat die kansen liggen op wijkniveau.

Wat maakt dat je de vaardigheden ontwikkelt en de ervaring opbouwt om “aan burgerschap te doen”? Uit de literatuur blijkt dat het organiseren van activiteiten op wijkniveau een bruikbaar middel is om actief burgerschap te ontwikkelen.

Doordat jongeren eigenaarschap voelen over wat ze doen, ze betrokken worden bij ontwikkelingen die hen aangaan en zij gezien en erkend worden in wat ze doen.

Het maakt dat wij ons hebben afgevraagd wat ertoe zou kunnen leiden dat we bouwen aan burgerschap onder jongeren op wijkniveau, waarbij we ons richten op kansen binnen het nieuwe bestuursmodel van de gemeente Rotterdam en waarbij we de huidige (gemeentelijke) infrastructuur in de wijk verder benutten. Zodat deze bekender en toegankelijker wordt voor jongeren en er een vaste structuur ontstaat voor het (actieve) burgerschap van jongeren.

Wij richten ons op de kansen op wijkniveau, mede door de invoering van het nieuwe bestuursmodel Wijk aan Zet. Hiermee moeten burgers meer zeggenschap krijgen in hun wijk. Met participatieve budgetten en een nieuw digitaal platform mijn.rotterdam.nl waar bewoners makkelijker hun initiatieven zouden kunnen indienen.

ADVIES

Het mag duidelijk zijn dat we grote kansen zien voor het bouwen aan burgerschap op wijkniveau, door middel van het organiseren van activiteiten voor, door en met jongeren. De manier waarop jongeren op vroege leeftijd leren initiatief te nemen en eigenaarschap te voelen en te tonen, heeft impact op hun latere leven en hun plek in de maatschappij. We zien verschillende mogelijkheden voor de gemeente, in het bijzonder binnen het nieuwe bestuursmodel, om hieraan bij te dragen.

Daarom adviseert Young010 om jongeren als een op zichzelf staande doelgroep te benoemen, te benaderen en te behandelen binnen het nieuwe bestuursmodel Wijk aan Zet en mogelijkheden te bieden die aansluiten bij hun leefwereld.

Het expliciteren van jongeren als doelgroep maakt dat er binnen het huidige bestuursmodel moet worden nagedacht over de plek van jongeren in de wijk en de manier waarop het bestuursmodel is ingericht om ook jongeren de kans te bieden zich in te zetten voor de wijk. We zijn ons er terdege van bewust dat ook binnen de doelgroep jongeren veel subdoelgroepen te onderscheiden zijn. Aandacht hiervoor lijkt ons ook een waardevolle en noodzakelijke vervolgstap.

Wij zien op dit moment drie aanknopingspunten:

1. Vergroot de bekendheid met het nieuwe bestuursmodel

Wijk aan Zet is een nieuw bestuursmodel en het is logisch dat het tijd nodig heeft om bekend te worden en zich verder te ontwikkelen. Net als dat het tijd nodig heeft om bekend te worden onder jongeren. Om ervoor te zorgen dat Wijk aan Zet en de mogelijkheden die het jongeren biedt, niet een “ver van je bed show” blijft, is het van belang dat duidelijk, tastbaar en inzichtelijk wordt wat Wijk aan Zet betekent voor het dagelijks leven van jongeren en welke kansen het biedt om impact te hebben.

Hiervoor zien we kansen in het verbeteren van de bestaande informatievoorziening: een toegankelijke website (bijvoorbeeld het bestaande mijn.rotterdam.nl) met een subpagina voor jongeren, geschreven zonder vaktaal. Waar ook explainervideo’s te vinden zijn over Wijk aan Zet: wat is het? Hoe heeft het invloed op jouw wijk en leven? Met heldere video’s over de mogelijkheden voor jongeren, verteld door voorbeeldfiguren uit de wijk of stad. Waarbij we ook willen benadrukken om op te passen met een veelheid aan termen en namen, die vaak voor meer verwarring dan verheldering zorgen.

Daarnaast leren jongeren over Wijk aan Zet via hun netwerk. Young010 on Tour is hier een voorbeeld van, waarbij jongeren veelal via jongerenwerkers of netwerken van wijkraadsleden kwamen meepraten over input voor het Wijkakkoord. Dit maakt het van belang dat ook degenen met wie de jongeren (regelmatig) in contact komen op de hoogte zijn en er informatie te vinden is op plekken waar jongeren al uit zichzelf komen.

2. Maak het systeem en het instrumentarium van het nieuwe bestuursmodel toegankelijker

Het benaderen van jongeren als een op zichzelf staande doelgroep, betekent ook dat de vorm van de middelen en mogelijkheden die het nieuwe bestuursmodel biedt, niet per se aansluiten op de leefwereld en de vaardigheden van jongeren. In het bijzonder om het mogelijk te maken voor jongeren om activiteiten te organiseren in de wijk, zien wij een aantal kansen. Kansen die het ook iets makkelijker maken voor degenen die de jongere(n) misschien helpen.

Allereerst door kaders voor het jongereninitiatief aan te passen ten behoeve van de laagdrempeligheid: waarbij er afhankelijk van het type initiatief een mogelijkheid is tot een verkort beoordelingsproces, het proces in B1 Nederlands wordt beschreven en er andere ondersteuningsvoorwaarden gelden voor bewoners tot en met 23 jaar, in tegenstelling tot een regulier bewonersinitiatief. Omdat de aard van de initiatieven simpel, op korte termijn, kortdurend en vaak kleinschalig zijn. Ten tweede door het inrichten van een vast tijdstip waarop de wijkhub bereikbaar is voor jongeren met vragen over het organiseren van activiteiten in de wijk. Op den duur kunnen de (toekomstige) jongerenhubs deze rol wellicht overnemen. Ten derde, en dit sluit aan op het bekender maken van het systeem, ga ook naar de jongeren toe om te achterhalen wat er speelt en deel de mogelijkheden die zij hebben. Hiervoor zijn verschillende al bestaande momenten waarop jongeren samenkomen, zoals activiteiten van jongerenwerk en bijeenkomsten op (hoge) scholen.

3. Geef vorm aan jongerenparticipatie op wijkniveau

Het Wijkakkoord is een document dat voor de komende vier jaar vast ligt. Het is een gemiste kans als jongeren hier geen inspraak op hebben kunnen leveren, doordat zij niet aan reguliere bewonersavonden meedoen. Doordat deze hen niet aanspreken of de manier waarop wordt gesproken niet aansluit bij de taal en de kennis van de jongeren. Tegelijkertijd zijn er meer kansen voor jongeren om inspraak te leveren dan enkel voor de totstandkoming van het Wijkakkoord. Het jaaractieplan is hier een voorbeeld van.

Verbinden met het wijknetwerk, deze activeren en onderhouden worden genoemd als taken van de wijkraad. Hierbij faciliteert de wijkraad het gesprek over wat er speelt in de wijk en wat het wijknetwerk bezighoudt. Continue participatie is de wens en dit lijkt ons een goed vertrekpunt. Tijdens de organisatie van Young010 on Tour zagen we hier ook veel goodwill voor bij alle betrokkenen.

We zien continue participatie namelijk als een waardevol aanknopingspunt om jongerenparticipatie op wijkniveau vorm te geven en in te bedden. Als middel voor blijvende jongereninspraak en als middel voor de wijkraad om blijvend met jongeren in gesprek te kunnen. De vorm en de aanpak van deze jongerenparticipatie is volgens ons wijkafhankelijk, maar het vastleggen van de vorm en de aanpak zodat verwachtingen helder zijn, is volgens ons essentieel.

Bouwen aan Burgerschap: Kansen op wijkniveau
Het is zoeken naar de mogelijkheden binnen het nieuwe bestuursmodel ‘Wijk aan Zet!’. Het is zoeken naar aansluiting met bestaande systemen, infrastructuur en middelen. Zo geven we Rotterdamse jongeren op wijkniveau een grotere kans om vaardigheden en eigenaarschap te ontwikkelen en jongeren werken aan hun huidige én toekomstige actieve burgerschap.

Bronnenlijst

1. Gemeente Rotterdam (2023). *Wijkraden.* [https://www.rotterdam.nl/wijkraden]
2. Gemeente Rotterdam (2023). *Wijk aan zet.* [https://www.rotterdam.nl/wijk-aan-zet]
3. Van der Zouwen, T. (2018). *Actieonderzoek doen: een routewijzer voor studenten en professionals.* [https://www.boomhogeronderwijs.nl/media/18/tonnie_van_der_zouwen_-_actieonderzoek_doen_9789024415533.pdf]
4. Raats, I. (2019). *Handleiding focusgroepen.* [https://participatiekompas.nl/media/pdf/handleiding_focusgroepen_2019_april_-tg.pdf]
5. Young Impact (2023). *Wat is burgerschap?* [https://youngimpact.nl/wat-is-burgerschap/]
6. Vogelzang, J. (2008) *Jongeren en burgerschap.*
7. Young Impact (2023). *Wat is burgerschap?* [https://youngimpact.nl/wat-is-burgerschap/]
8. Roger A. Hart, “Stepping back from “The ladder”: Reflections on a model of participatory work with children,” in Participation and learning : perspectives on education and the environment, health and sustainability, bew. Alan Reid et al. (New York: Springer, 2008), 22, fig. 2.1.
9. Aline Vermersch, “Beleidsparticipatie van jongeren. Een kwalitatief onderzoek naar het perspectief van jongeren van de lokale jeugdraad,” Master Thesis (Ghent University, 2019), 15-16.
10.Maarten Rector, “Pleidooi voor een kritisch-integrale benadering van kinder-en jongerenparticipatie,” Filosofie Tijdschrift 30, no. 4 (2020): 59.
11. Snel, E., Hoogmoed, K., Odé, A. (2015). *Actief burgerschap in twee Rotterdamse wijken,* 82, [https://kenniswerkplaats-leefbarewijken.nl/wp-content/uploads/Actief_burgerschap_en_leefbaarheid_in_twee_Rotterdamse_wijken.pdf]
12. Vogelzang, J. (2008) *Jongeren en burgerschap.*
13. Valkestijn, M., Bakker, P.P., Hilverdink, P., Metz, J. (2015). *Nederlands Jeugd Instituut, Jongerenwerk in beeld*
14. Vogelzang, J. (2008) *Jongeren en burgerschap.*
15. MDT is een project van de Rijksoverheid. Jongeren tussen 12 en 27 jaar zetten zich in voor de maatschappij, maken kennis met vrijwilligerswerk en poetsen hun CV op.
16. Mirck, K., (2020). *Laat dat maar aan jongeren over!,* 30-31, Sociaal.Bestek. [https://zorgalliantie.com/wp-content/uploads/2020/10/Sociaal.Bestek.MDTJongPlatteland.pdf]
17. Gemeente Rotterdam, Persberichten (2022). *Vanaf maar 2022 is de Wijk aan Zet*.
18. Gemeente Rotterdam, Raadsinformatiesysteem, (2021). *Regelgeving Wijk aan Zet.* [https://rotterdam.raadsinformatie.nl/document/10552082/1/s21bb011015_5_44772_tds]
19. Lokale Regelgeving, (2021). *Verordening op de Wijkraden 2022.* [https://lokaleregelgeving.overheid.nl/CVDR663980/1]
20. Gemeente Rotterdam, Raadsinformatiesysteem, (2021). *Implementatieplan Wijk aan Zet.* [https://rotterdam.raadsinformatie.nl/document/10552085/1/s21bb011517_2_56408_tds]
21. Gemeente Rotterdam, (2021). *Beleidskader Heel de stad,* p17, p27.
22. Rekenkamer Rotterdam (2022). *Meer waarde voor jongeren.* [https://rekenkamer.rotterdam.nl/wp-content/uploads/2022/10/R.O.20.03-meer-waarde-voor-jongeren.pdf]

COLOFON

© 2023 Stichting LOKAAL Rotterdam en Young010

Niets uit deze publicatie mag zonder toestemming van LOKAAL op enige wijze worden gekopieerd, vermenigvuldigd, opgeslagen of openbaar gemaakt.

Tekst en redactie:
Lokaal Rotterdam en Young010

Ontwerp:
Lokaal Rotterdam

Foto's:
Lotte Spek Photography

Projectleiding:
Ivana Pilipović

Stichting LOKAAL Rotterdam & Young010
Het Industriegebouw
Goudsesingel 96
3011 KD Rotterdam

Stichting LOKAAL Rotterdam is het centrum voor democratiein Rotterdam en faciliteert en ondersteunt Young010. Young010 is dé jongerenadviesraad van Rotterdam die het college van B&W gevraagd en ongevraagd adviseert. Young010 heeft als doel de stad mooier, beter en leuker te maken. Voor en door jongeren.

010 443 30 60
info@lokaal.org
www.lokaal.org
@lokaalrotterdam

young010@lokaal.org
www.young010.com
@young010rotterdam

young 010 POWERED BY LOKAAL